

QISHLOQ XO'JALIGIDAGI INVESTITSIYA JARAYONI.

Zaripov Azamat Djurayevich

*Guliston davlat universiteti, Yashil iqtisodiyot va innovatsiyalar fakulteti o'qituvchi,
mustaqil tadqiqotchi, Guliston, O'zbekiston*

Abduvoitova Nurxon To'lqin qizi

Ravufov Behruz Avazjon o'g'li

Guliston davlat universiteti talabalar:

Maqola annotatsiyasi: *Maqolada qishloq xo'jaligida takror ishlab chiqarish jarayoniga mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmini oshirishda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini xarid qilish va sotishda bozor tamoyillarini keng joriy etish, sifat nazorati infratuzilmasini rivojlantirish, eksportni rag'batlantirish, maqsadli xalqaro bozorlarda raqobatbardosh, yuqori qo'shilgan qiymatli qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat tovarlari ishlab chiqarishni nazarda tutuvchi qulay agrobiznes muhitini va qo'shilgan qiymat zanjirini yaratish va qishloq xo'jaligida qo'llanilishini asoslaydi.*

Annotatsiya: *k state. V state shirokoe vnedrenie ro'nochno'x printsipov kupli-prodaji selskoxozyaystvennoy produktsii, razvitie infrastrukturo' kontrolya kachestva, prodvijenie eksporta, konkurentosposobnogo selskogo xozyaystva s vo'sokoy dobavlennoy stoimostyu na tselevo'e mejdunarodno'e ro'nki. sozdanie blagopriyatnoy sredy dlya agrobiznesa i tsepochki dobavlennoy stoimosti dlya proizvodstva produktov pitaniya i selskoxozyaystvennoy produktsii, a takje ee primeneniya v selskom xozyaystve.*

Annotation: *to the article. In the article, the wide implementation of market principles in the purchase and sale of agricultural products, the development of quality control infrastructure, the promotion of exports, competitive, high-value-added agriculture in the target international markets It justifies the creation of an enabling agribusiness environment and value-added chain for the production of food and agricultural commodities, and its application in agriculture.*

Tayanch so'zlar: *qishloq xo'jaligi, investisiya jarayoni, takror ishlab chiqarish, oziq-ovqat ta'minoti, moliyalashtirish usullari, oziq-ovqat xavfsizligi.*

KIRISH (INTRODUCTION)

O'zbekiston qishloq xo'jaligi sohasida fermer xo'jaliklarida mehnat unumdorligini oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash, yuqori qo'shilgan qiymat yaratishga qaratilgan tarmoq dasturlarini ishlab chiqish orqali davlat xarajatlari samaradorligini oshirish va bosqichma-bosqich qayta taqsimlash, mamlakatimizda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlashga innovatsion texnologiyani joriy qilish, fermer xo'jaliklarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan.

Qishloq xo'jaligida va oziq-ovqat tarmog'ini modernizatsiyalash, diversifikatsiya qilish va barqaror o'sishini qo'llab-quvvatlash uchun xususiy investisiya kapitali

oqimini ko'paytirishni nazarda tutuvchi sohada davlat ishtirokini kamaytirish va takror ishlab chiqarishda investitsiyaviy jozibadorlikni oshirish mexanizmlarini joriy qilish bilan birga, er va suv resurslari, o'rmon fondidan oqilona foydalanishni nazarda tutuvchi tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va atrof-muhitni muhofaza qilish tizimini takomillashtirilmoqda.

Tadqiqotning asosiy maqsadi - qishloq xo'jaligiga investitsiyalarni jalb qiluvchi va takror ishlab chiqarishni o'sishiga to'sqinlik qiluvchi asosiy omillarni aniqlashdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari - rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda qishloq xo'jaligiga qo'yilgan investitsiyalar darajasini solishtirish; investorlarni jalb qiluvchi omillarni aniqlash; qishloq xo'jaligiga investitsiyalar va hosildorlik o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish; qishloq xo'jaligiga xorijiy investitsiyalarning salbiy oqibatlarini aniqlashdan iborat.

Tadqiqotning yangiligi - mahalliy va xorijiy investorlar uchun qishloq xo'jaligining investitsion jozibadorligini aniqlash hamda qishloq xo'jaligidagi takror ishlab chiqarishda keng ko'lamli investitsiyalarning salbiy oqibatlarining oldini olish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishdan iborat. Tadqiqotning ishchi farazi shundan iboratki, qishloq xo'jaligidagi investisiya jarayonlari ularni o'rganishni taqozo etadi.

O'zbekiston qishloq xo'jaligida ishlab chiqarilgan yalpi ichki mahsulotning qariyb 50 foizi chorvachilik hissasiga to'g'ri keladi. Mamlakatdagi yangi loyihalarni samarali amalga oshirish so'nggi 30 yil ichida chorvachilik mahsulotlari yetishtirish ko'paydi, biroq bu sohada ishlab chiqarish unumdorligi Rossiya, Turkiya, Qozog'iston kabi boshqa davlatlarga nisbatan hamon past. Mahalliy ishlab chiqaruvchilar hali ham hayvonlardan olingan tegishli oziq-ovqat mahsulotlariga ichki talabni qondira olmayapti. Prognozlarga ko'ra, 2035-yilga borib, agar keyingi o'zgarishlar amalga oshirilmasa, mamlakat sut va go'sht ishlab chiqarish ichki ehtiyojning mos ravishda atigi 59 va 52 foizini qondiradi.

Tahlil va natijalar. Hozirgi vaqtda past va o'rta daromadli mamlakatlar qishloq xo'jaligiga yuqori daromadli mamlakatlar kabi deyarli sarmoya kiritmoqda, bu har ikki guruh mamlakatlarida taxminan 190 milliard AQSh dollari. 1991-2014 yillarda qishloq xo'jaligiga investitsiyalar har xil sur'atlarda bo'lsa-da, barcha mamlakat guruhlarida o'sdi. Yuqori daromadli mamlakatlarda investitsiyalar taxminan 120 milliarddan 190 milliard AQSH dollariga oshdi, o'rtacha yillik o'sish sur'ati taxminan 2%. bo'ldi.

Iqtisodiyotda tarkibiy islohotlarni amalga oshirishda investitsiyalarning ahamiyati beqiyosdir. Chunki har qanday ishlab chiqarish kuchlarini zamonaviylashtirish va ularni eng ilg'or ishlab chiqarish uchun qayta tayyorlash ulkan sarmoya qo'yilmalariga muhtoj bo'ladi. Shu sababli ham keyingi yillarda O'zbekistonda joylarda yangi korxonalar va doimiy ish o'rinlarini tashkil etishni ta'minlaydigan investitsiya loyihalarini ishlab chiqish hamda amalga oshirish bo'yicha yangi tizim yaratildi. Investitsiya muhitini yaxshilash bo'yicha bir qator imtiyoz va engilliklar joriy

qilindi. O'tgan yilda mamlakatimizga o'nlab milliard dollar tashqi investitsiyalarni jalb etishga mo'ljallangan 700 ga yaqin investitsiya bitimlarining tuzilganligini bu sohadagi bajarilgan ishlarning natijasi sifatida ko'rishimiz mumkin. Shuningdek bu chora-tadbirlarning qo'llanilishini 2018 yilda O'zbekistonda asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi oldingi yildagiga nisbatan 18 foizdan ziyod o'sganini va uning sanoat ishlab chiqarishini 14.4 foizga ko'payishini ta'minlagan asosiy sabablaridan biri ekanligini ko'rishimiz mumkin. 2019 yilda esa Investitsiya dasturiga muvofiq, jami 3200dan ziyod investitsiya loyihasi doirasida qariyb 14 milliard dollar miqdoridagi kapital quyilmalarni o'zlashtirish rejalashtirilgan. Shu mablag'larning 4 milliard dollardan ortiqrog'ini to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar tashkil qilishi belgilangan. Shuningdek qishloq xo'jaligiga yo'naltirilayotgan investitsiyalarning havfsizligi ya'ni investitsiya beruvchining sarf qilgan mablag'larini u yoki bu kutilmagan hollarda yo'qotganda bu mablag'larning o'rnini qoplashni ta'minlashga mo'ljallangan chora-tadbirlar tizimining etarli darajada rivojlanmaganligi ham sohaning orqada qolishiga sabab bo'lmoqda. Bunday chora-tadbirlarning eng birinchisi - bu investitsiyalarni sug'urta qilish, jumladan, mulkni garovga qo'yish orqali investitsiya mablag'ini muhofazalash. Asosiy investorlar mablag'larining saqlanishi ustidan javobgarlikning bir qismini o'z zimmlariga oladigan uchinchi shaxslar - davlat, moliyaviy vositachilar (banklar) va shu kabilarning kafolatlari ham muhim ahamiyatga ega.

Iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha xorijiy investitsiya va kreditlar tarkibi

Manba: O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi 2022 yil yanvar dekabr oylari.

Xalqaro valyuta jamg'armasi 1945 yilda tashkil topgan bo'lib, xalqaro valyuta tizimining rivojlanishini hamda 189 ta a'zo mamlakatning iqtisodiy va moliyaviy siyosatini qo'llab-quvvatlaydi. Xalqaro valyuta fondi to'lov balansining joriy yoki potensial qiyinchiliklariga duch kelayotgan a'zo davlatlar xalqaro zaxiralarini tiklashga, milliy valyutalarini barqarorlashtirishga va kuchli iqtisodiy o'sish uchun sharoitlarni tiklashga muammolarni bartaraf etadi. Jahon banki guruhi vazifalari kengayishi bilan turli vaqtda tashkil etilgan va funksional, tashkiliy va hududiy jihatdan birlashgan besh tashkilotni o'z ichiga oladi, jumladan: Xalqaro tiklanish va taraqqiyot banki (XTTB);, Xalqaro rivojlanish assosiasiyasi (XRA);, Xalqaro moliya korporatsiyasi (XMK);, Investisiyalarni kafolatlash bo'yicha ko'p tarmoqli agentlik (IKKA);, Investisiyaviy nizolarni hal qilish xalqaro markazi (INHXM). 1977 yilda tashkil etilgan Xalqaro qishloq xo'jaligini rivojlantirish jamg'armasining (XQXRJ) asosiy maqsadi rivojlanayotgan mamlakatlarda oziq-ovqat ishlab chiqarishni ko'paytirish va kam ta'minlanganlarning ovqatlanish holatini yaxshilash uchun moliyaviy resurslarni jalb qilishdan iboratdir. Jamg'arma kam ta'minlangan qishloq uy xo'jaliklarining ovqatlanishini yaxshilash, qishloq xo'jaligida ishlab chiqarish va daromadlarni ko'paytirishga sharoit yaratish maqsadida mablag'larni safarbar qiladi.

1-jadval. O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020 — 2030 yillarga mo'ljallangan strategiyasini amalga oshirish natijasida erishiladigan ko'rsatkichlar

TG'r	Ko'rsatkichlar nomi	Asos (2018 y.)	2021 yilga maqsad	2025 yilga maqsad	2030 yilga maqsad
1.	Qishloq xo'jaligida ilgan qiymatning o'sishi	117,3 trln so'm (14 mlrd AQSh doll.)	3%	5%	5%
2.	Qishloq xo'jaligi va ovqat tarmog'ida ish ari sonining o'sishi:				
	Qishloq xo'jaligi	3 671 300	2%	1%	1%
	ovqat sanoati	91 420	3%	4%	5%
	machilik sanoati	140 200	3%	4%	5%
3.	Qishloq xo'jaligi va ovqat ulotlarining eksporti ining oshishi	2,3 mlrd AQSh doll.	3,5 mlrd AQSh doll.	10 mlrd AQSh doll.	20 mlrd AQSh doll.
4.	Aholi o'rtasida o'tlanmaydiganlar i	6,3%	5%	3%	0
5.	Qishloq xo'jaligida at unumdorligini	3 960 AQSh doll.	4 300 AQSh doll.	5 200 AQSh doll.	6 500 AQSh doll.

ish (bir nafar ishchiga lda dollarda)						
6.	Qishloq xo'jaligidagi ona gaz ndilarini kamaytirish	15 gigagramm (2016 yil)	740	10%	30%	50%

O'zbekistonda chorvachilikni rivojlantirish mamlakatda mahsuldor, raqobatbardosh, inklyuziv va iqlim sharoitiga chidamli chorvachilik sektorini yaratishga yordam beradi, deyiladi Jahon banki bayonotida.

Jahon banki loyihani amalga oshirish uchun texnik ko'mak, ilg'or xalqaro bilim va tajriba, shuningdek, 240 million AQSH dollari miqdorida mablag' ajratadi. Moliyalashtirish Xalqaro Taraqqiyot Assotsiatsiyasining (IDA) 150 million AQSh dollari miqdoridagi imtiyozli kreditini (to'lash muddati 30 yil, shu jumladan 5 yillik imtiyozli davr bilan), shuningdek, Xalqaro tiklanish va tiklanish bankining past foizli kreditini o'z ichiga oladi. Rivojlanish (XTTB) 90 million dollar (to'lov muddati 24,5 yil, shu jumladan 4,5 yil imtiyozli davr bilan). IDA va XTTB Jahon banki guruhining a'zolaridir.

“Yangi loyiha hukumatga 2022-2026 yillarda O'zbekistonda chorvachilik va uning tarmoqlarini rivojlantirish dasturini amalga oshirishga yordam beradi. Bu sohada mahsulot yetishtirish, mahsuldorlik va daromadni oshirish, chorvachilik mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarning bozorlar, texnologiyalar va moliyalashtirish manbalariga kirishini yaxshilash, chorvachilikning ekologik toza va iqlimga chidamli qiymat zanjirlarini yaratish, oziq-ovqat xavfsizligini yaxshilashga qaratilgan”, — dedi Marko Mantovanelli Jahon bankining O'zbekistondagi vakolatxonasi.

Loyiha yo'nalishlari

Ushbu maqsadlarga erishish uchun loyiha quyidagi tadbirlarni amalga oshirishga yordam beradi:

1) chorvachilik sohasida davlat xizmatlarini rivojlantirishga investitsiyalar. Ushbu yo'nalishdagi loyiha faoliyati mahalliy chorvachilik mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarning mahsuldorligini, raqobatbardoshligini, inklyuzivligini (ayniqsa, fermer va ayollar o'rtasida) hamda iqlim o'zgarishiga chidamliligini oshirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish maqsadida tegishli davlat organlari faoliyatini va qonun hujjatlarini takomillashtirishni o'z ichiga oladi.

Loyiha Veterinariya va chorvachilikni rivojlantirish qo'mitasining boshqaruv salohiyatini, chorvachilik mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarga ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini oshirishga xizmat qiladi. Xususan, milliy veterinariya axborot tizimini yaratish, laboratoriya infratuzilmasini yaxshilash, shuningdek, Veterinariya va chorvachilikni rivojlantirish qo'mitasi xodimlarining malakasini oshirishga ko'maklashiladi.

Loyiha butun mamlakat bo'ylab chorvachilik sohasida axborot-maslahat markazlarini rivojlantirish, chorvachilik ishlab chiqaruvchilariga turli xizmatlar,

jumladan veterinariya xizmatlarini ko'rsatish, hayvonlar zotini yaxshilash, iqlim o'zgarishi oqibatlariga moslashishga ko'maklashadi.

Loyiha, shuningdek, butun mamlakat bo'ylab chorvachilik bo'yicha tadqiqotlar va innovatsiyalar bilan shug'ullanuvchi davlat organlari salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Xususan, mazkur muassasalar xodimlarining malakasini oshirish, infratuzilmasini yaxshilash choralari ko'riladi.

2) bozor va ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishga, shuningdek, chorvachilik mahsulotlari bozorlariga chiqish imkoniyatlarini kengaytirishga investitsiyalar. Chorvachilik mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarning bozorga chiqish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida ularning ehtiyojlari uchun yangi bozor va ishlab chiqarish ob'ektlarini qurish va mavjudlarini rekonstruksiya qilish rejalashtirilgan.

Loyiha aholi salomatligini muhofaza qilish va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash maqsadida xorijdan hayvonlar va chorvachilik mahsulotlari importi ustidan nazoratni yaxshilashga yordam beradi. Bundan tashqari, hayvonlarni identifikatsiyalash, sertifikatlashtirish va kelib chiqishini aniqlashning milliy tizimini ishlab chiqish va foydalanishga topshirish choralari ko'riladi.

3) Barqaror va iqlimga chidamli chorvachilik qiymat zanjirlariga sarmoya kiriting. Ushbu yo'nalishdagi loyiha faoliyati chorvachilik ishlab chiqaruvchilarining moliyalashtirish manbalaridan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilashga yordam beradi. Xususan, vakolatli mahalliy tijorat banklari ularga soddalashtirilgan tartibda kredit mablag'larini taqdim etishlari mumkin bo'ladi.

Ushbu mablag'lar barqaror chorvachilik biznesini rivojlantirish, o'simliklar mahsuldorligini oshirish va iqlim o'zgarishi oqibatlarini yumshatish uchun texnologiyalarni sotib olishga investitsiya qilinishi mumkin. Ikkinchisi chorvachilik ishlab chiqaruvchilariga issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish va ishlab chiqarish jarayonlarida tabiiy va energiya resurslaridan yanada samarali foydalanish imkonini beradi.

Xulosa va takliflar

Shunday qilib, biz quyidagi xulosaga kelishimiz mumkin - mamlakat go'sht va sut ishlab chiqarish, taraqqiyotiga to'g'ridan-to'g'ri sarmoya jalb etish orqali barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda investitsiyalar asosida amalga oshiriladi.

Bir narsa aniq – investitsiyalar qishloqlarning iqtisodiy salohiyatini ko'paytiruvchi, yangilaydigan va yuksaltiruvchi kapital tashkil etuvchi shakllarga aylanishi kerak. Qishloq xo'jaligiga investitsiyalarni jalb qiluvchi va o'sishiga to'sqinlik qiluvchi asosiy omillarni, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda qishloq xo'jaligiga qo'yilgan investitsiyalar darajasini solishtirish; investorlarni jalb qiluvchi omillarni aniqlash; qishloq xo'jaligiga investitsiyalar va hosildorlik o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish; qishloq xo'jaligiga xorijiy investitsiyalarning salbiy oqibatlarini aniqlash mahalliy va xorijiy investorlar uchun qishloq xo'jaligining investitsion jozibadorligini aniqlash

hamda qishloq xo'jaligiga keng ko'lamli investitsiyalarning salbiy oqibatlarining oldini olish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 23.10.2019 yildagi PF – 5853-son.

2. Xalqaro valyuta jamg'armasi.

<https://finlit.uz/uz/articles/financial-market/international-financial-institutions/>

3. Vsemirno'y bank. <https://www.gazeta.uz/ru/2023/04/21/wb-agro/>

4. FAO, 2017. Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligining kelajagi - tendentsiyalar va muammolar. Rim.[Elektron resurs]. URL: <http://www.fao.org/3/a-i6583e.pdf> 25/03/2021.